

וכך נכנס האור

למה יעקב? בקוראנו בסיפורי בראשית אנו שואלים זאת שוב ושוב. יעקב איננו מה שהיה נוח – צדיק תמים בדורותיו המתהלך עם האלוהים. שלא כאברהם, הוא לא עזב את ארצו, את מולדתו ואת בית אביו למשמע קול משמיים. שלא כיצחק, הוא לא העמיד את עצמו לעקדה. גם לא היו לו כמו למשה בצעירותו חוש צדק בוער ונכונות להתערב במריבות ולהילחם בעוול. ובכל זאת, אנו קרויים מאז ומתמיד "עם ישראל", צאצאיו של יעקב. דווקא על שמו, דווקא הוא. למה?

נראה לי שהתשובה רמוזה בפתח פרשתנו. יעקב נתון בעיצומו של מסע בין סכנות. הוא עזב את ביתו כי עשו נשבע להרגו אחרי מות יצחק. הוא עומד להצטרף למשק הבית של דודו לָבָן, מקום שם אורבות לו סכנות אחרות. הוא רחוק מהבית, רחוק מכל נפש שיש לו בעולם, קרוב רק אל שיאה של הפגיעות האפשרית. השמש שוקעת. הלילה יורד. יעקב שוכב לישון, ורואה חזיון מופלא:

וַיַּחֲלֶם סֵלֶם מִצָּב אֲרָצָה וְרֹאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה, וְהִנֵּה מַלְאָכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ. וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עָלָיו, וַיֹּאמֶר: "אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ אָבִיךָ וְאֵלֶיךָ יֵצְאָה; הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לָךְ אֶתְנַנָּה וְלַזְרָעָה.

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

וְהִנֵּה זֶרַעַךְ כַּעֲפַר הָאָרֶץ, וּפְרִצְתָּ יָמָה וְקִדְמָה, וְצִפְנָה וְנִגְבָּה, וְנִבְרָכוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה וּבְזֶרַעֲךָ. וְהִנֵּה אֲנִי עִמָּךְ, וְשִׁמְרְתִּיךָ כְּכֹל אֲשֶׁר תִּלְךָ וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת; כִּי לֹא אֶעְזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ. וַיִּיקֶן יַעֲקֹב מִשָּׁנָתוֹ, וַיֹּאמֶר: "אֲכֵן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה, וְאֲנִי לֹא יָדַעְתִּי". וַיִּירָא וַיֹּאמֶר, "מָה נִזְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה! אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שְׁעַר הַשָּׁמַיִם" (בראשית כח, יב-יז).

שימו לב לחזרה המרובעת על המילה "וְהִנֵּה" – ביטוי של הפתעה. שום דבר לא הכין את יעקב לפגישה הזו, ויעקב אף אומר זאת במפורש: "אֲכֵן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה, וְאֲנִי לֹא יָדַעְתִּי". גם הפועל המספר על הגעתו של יעקב למקום, "וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם" (פסוק יא), מבטא פגישה לא מתוכננת. לימים, בלשון חז"ל, נוספה למילה "המקום" המשמעות "הקב"ה" – וכך, על דרך הדרש, אפשר לומר שהפסוק מספר שיעקב נתקל בקב"ה במקרה.

הוסיפו לזאת את מאבקו הלילי של יעקב עם המלאך בפרשה הבאה, והנה לנו תשובה לשאלתנו. גם עם המלאך נאבק יעקב בודד, בלילה, ערב פגישה מפחידה עם עשו. יעקב הוא האיש שחוויותיו הרוחניות העמוקות ביותר באות לו כשהוא לבדו, בלילה, הרחק מהבית, אל מול פני סכנה. הוא האיש הפוגש את אלוהים דווקא כשאינו מצפה לכך כלל, כשדעתו נתונה לדברים אחרים, כשהוא מפחד ואולי אפילו על סף ייאוש. יעקב הוא האיש שבמרחב הלימינלי, באמצע המסע, מגלה כי "אֲכֵן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה, וְאֲנִי לֹא יָדַעְתִּי".

ואכן, יעקב היה לימים לאביו של עם שמפגשו הקרוב ביותר עם אלוהים התקיים "בְּאָרֶץ מִדְבָּר וּבְתַהוֹ יֵלֵל יִשְׁמָן", כתיאורו של

משה רבנו בשירת האזינו (דברים לב, י). ומאז, זהו ייחודו של עם ישראל: היהודים שרדו בגלות אחר גלות, ואף כי תהו תחילה "אִיךָ נָשִׁיר אֶת שִׁיר ה' עַל אֲדָמַת נֶכֶד?" (תהלים קלז, ד), גילו כי השכינה עדיין שורה בקרבם. גם כשאיבדו את כל אשר להם, לא איבדו את הקשר לאל חי. שוב ושוב מגלה היהודי: "יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה, וְאֵנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי".

אברהם נתן לעם ישראל את האומץ להתנגד לאלילי הזמן. יצחק נתן לבני העם הזה את יכולת ההקרבה העצמית. משה לימד אותם להיות לוחמי צדק נלהבים. אבל יעקב נתן להם את הידיעה כי דווקא כאשר הם מרגישים בודדים במיוחד, אלוהים עדיין איתם, עדיין נוסך בהם אומץ לקוות וכוח לחלום.

דוד המלך, משורר התהלים, הוא שנתן לכך את הביטוי הפיוטי העמוק ביותר. שוב ושוב הוא קורא אל ה' מלב המאפליה, פגוע, בודד, כאוב, פוחד:

הוֹשִׁיעֵנִי, אֱלֹהִים, כִּי בָאוּ מֵיִם עַד נַפְשִׁי.
טִבַּעְתִּי בִּינוֹן מְצוּלָה וְאִין מַעֲמָד.
בָּאתִי בְּמַעֲמָקֵי מַיִם וְשִׁבַּלְתָּ שְׁטָפְתָּנִי
(תהלים סט, ב-ג).

מִמַּעֲמָקִים קָרָאתִיךָ ה' (תהלים קל, א).

העזות שבחוויותינו הרוחניות מתרגשות עלינו לא פעם דווקא כשאנינו מצפים להן כלל, כשאנו קרובים יותר מתמיד ליאוש. כי בזמנים האלה מוסרות מפנינו מסכות המגן. אנחנו חשופים מתמיד – ועל כן גם פתוחים מתמיד אל ה', וה' פותח את שערינו בפנינו. "קְרֹב ה' לְנִשְׁבָּרֵי לֵב וְאֶת דֹּפְאֵי רוּחַ יוֹשִׁיעַ" (תהלים

לד, יט). "זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נְשָׁפָה; לֵב נִשְׁפָּר וְנִדְכָּה, אֱלֹהִים, לֹא תִבְזֶה" (תהלים נא, יט); ה' הוא "הָרַפָּא לְשִׁבְרוֹי לֵב וּמִחְבֵּשׁ לְעִצְבוֹתָם" (תהלים קמז, ג).

רבי נחמן מברסלב היה אומר כי אדם "צריך לצעוק לאביו שבשמיים בקול חזק מעמקי הלב, ואזי השם יתברך שומע קולו ופונה לצעקתו. ויכול להיות שמזה בעצמו ייפול ויתבטל לגמרי כל הקושיות והמניעות הנ"ל" – אותן קושיות ומניעות שהרחיקו אותו מן היכולת להתפלל.¹

אנו מוצאים את אלוהים לא רק במקומות הקדושים או המוכרים, אלא גם באמצע המסע, לבדנו, בלילה. "גַּם כִּי אֵלֶיךָ בָּגִיא צִלְמוֹת לֹא אֵיךָ רָע כִּי אֶתָּה עֲמָדִי" (תהלים כג, ד). העמוקה מכל החוויות הרוחניות, הבסיס לכל האחרות, היא הידיעה שאנינו לבדנו. ה' אוהב בנו בידנו, נותן לנו מקלט, מרים אותנו כשאנו נופלים, סולח לנו כשאנו כושלים, מרפא את פצעי נשמתנו בכוח אהבתו.

אבי מורי ז"ל לא היה תלמיד-חכם. לא הייתה לו הזדמנות ללמוד כל צורכו. הוא הגיע לבריטניה בילדותו כפליט. הוא נאלץ להפסיק ללמוד בבית הספר, ובכל מקרה אפשרויות החינוך היהודי בימים ההם היו מוגבלות. השגת צורכי המחייה גזלה את מרב זמנה של המשפחה. אבל ראיתי אותו הולך זקוף כיהודי, לא פוחד, לפעמים אפילו קורא תגר; משום שכאשר הוא התפלל או קרא תהלים הוא הרגיש בעוז שה' איתו. אמונה פשוטה זו נסכה בו אצילות אנושית וחוסן נפשי.

זו הייתה ירושתו מיעקב אבינו, וזו ירושתנו. גם כי ניפול, ניפול אל זרועותיו המקבלות של אלוהים. גם כי יאבדו אנשים את

אמונתם בנו, גם כי נאבדו את אמונתנו בעצמנו, ה' תמיד יאמין בנו. וגם אם נרגיש בודדים עד מאוד, לא נהיה בודדים באמת. ה' אתנו, לצדנו, בקרבנו, קורא לנו לקום על הרגליים ולהמשיך ללכת, כי יש לנו משימה לעשות, משימה שעוד לא השלמנו, משימה שנוצרנו לבצע. לאונרד כהן אומר באחד משיריו כי "בכל דבר יש סדק, וכך נכנס האור". מבעד לסדק שבלב הנשבר חודר אורו של אלוהים. וזה שער השמיים.

שאלות לשולחן השבת

- האם הרגשתם פעם את נוכחותו של ה' כשנמצאתם במצוקה?
- מדוע לדעתכם חשוב שיהיו לנו כמה אבות ואימהות, כדמויות מופת שונות זו מזו?
- מדוע מכל האבות והאימהות נבחר דווקא יעקב, ישראל, שניקרא על שמו "עם ישראל"?